

Τα σχολικά Αρχεία και η διδακτική τους αξιοποίηση στη Β/θμια εκπαίδευση. Σκέψεις με αφόρμηση ένα παλαιότερο πείραμα και την πρόσφατη εμπειρία

Σπύρος Χρ. Καρύδης

Ευχαριστώ τους διοργανωτές του σεμιναρίου, με θέμα *Ιστορικός γραμματισμός, ιστορίες και αρχεία σχολείων*, για την πρόσκληση και τη συμπερίληψή μου μεταξύ των εισηγητών¹. Από τον τίτλο του σεμιναρίου και τα επιμέρους ερωτήματα που τέθηκαν, τα οποία αφορούν

- τους λόγους για τους οποίους πρέπει να ασχοληθούμε με τις ιστορίες και τα αρχεία των σχολείων,
- το είδος των τεκμηρίων που εντοπίζουμε σε ένα σχολικό αρχείο,
- τις δεξιότητες που καλλιεργούνται μέσω της έρευνας στα σχολικά αρχεία,
- τη σύνδεση των αρχείων αυτών με την τοπική ιστορία και με το πρόγραμμα σπουδών στην Ιστορία,

αντιλαμβάνομαι ότι η συζήτηση αγκαλιάζει μια μεγάλη ποικιλία θεμάτων γύρω από τρεις άξονες: το αρχείο, τον εκπαιδευτικό και τον μαθητή.

Εδώ εστιάζω σε δύο θέματα: στο σχολικό αρχείο και στη σχέση του μαθητή με αυτό, αφήνοντας κατά μέρος τη σχέση του εκπαιδευτικού με το αρχείο, η οποία αν δεν είναι απόρροια του ενδιαφέροντός του για τη διατήρηση των τεκμηρίων, εντάσσεται στα ειδικότερα ερευνητικά του ενδιαφέροντα, που σχετίζονται πιθανόν με τον χώρο που τον φιλοξενεί, με την ιστορία της εκπαίδευσης, με τον τρόπο που εφαρμόστηκαν διαχρονικά οι εκπαιδευτικές ρυθμίσεις και μεταρρυθμίσεις, ή ακόμα και με τον ίδιο τον εαυτό του.

Το σχολικό αρχείο

Το σχολικό αρχείο είναι ένα διοικητικό αρχείο το οποίο περιέχει κυρίως μητρώα μαθητών, ελέγχους με βαθμολογίες, βιβλία βιβλιοθηκών και υλικού, πρωτόκολλα αλληλογραφίας, πρακτικά του συλλόγου διδασκόντων και των σχολικών εφοριών, καθώς και λυτά έγγραφα τα οποία προέρχονται από τη σχέση του σχολείου με τις ανώτερες ιεραρχικά υπηρεσίες στον χώρο της εκπαίδευσης. Το αρχείο αυτό, χωρισμένο σε ενεργό, ημιενεργό και ανενεργό εξυπηρετεί τις ανάγκες του σχολείου και κανονικά εκκαθαρίζεται σε τακτά χρονικά διαστήματα σύμφωνα με τις διατάξεις του περί εκκαθάρισεως των

¹ Το σεμινάριο οργανώθηκε από τους Συντονιστές Εκπαιδευτικού Έργου ΠΕ02 του 1ου ΠΕ.ΚΕ.Σ. Αττικής Κατερίνα Αραμπατζή, Παναγιώτη Γατσωτή, Μαρία Νέζη και πραγματοποιήθηκε στις 16 και 24 Νοεμβρίου 2022.

αρχείων των υπηρεσιών του Δημοσίου νόμου του 1981². Από τα τμήματα αυτά μόνον το ανενεργό τμήμα του θα μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο έρευνας. Προφανώς το επίσημο αρχείο που τηρείται σε ένα σχολείο είναι μόνον μέρος της ιστορίας του. Πιθανόν σε πολλά σχολεία οι δραστηριότητες της μαθητικής κοινότητας αποτυπωμένες σε φωτογραφίες, αφίσες, προσκλήσεις, μαθητικά περιοδικά, να συγκεντρώνονται σε φακέλους ή να φυλάσσονται σήμερα οργανωμένα σε κάποιο ηλεκτρονικό αποθηκευτικό μέσο. Το υλικό αυτό καθώς και κάποιες ηχογραφημένες συνεντεύξεις αποφοίτων ή πρώην εκπαιδευτικών δεν ανταποκρίνεται στον όρο «σχολικό αρχείο», είναι όμως πολύτιμο, καθώς εμπλουτίζει τις γνώσεις μας για την ιστορία και τη λειτουργία του σχολείου. Θα μπορούσε μάλιστα να αποτελέσει μια ξεχωριστή ενότητα στο σχολικό αρχείο και να αξιοποιηθεί ανάλογα. Στο εξής, με τον όρο «σχολικό αρχείο», εννοώ το ανενεργό τμήμα του διοικητικού αρχείου, αν και πολλά από αυτά που ακολουθούν αφορούν και την άλλη αρχειακή συλλογή.

Μαθητής και σχολικό αρχείο. Η αφετηρία μιας σχέσης

Η σχέση του μαθητή με το σχολικό αρχείο δεν είναι μια σχέση που αναπτύσσεται ανεξάρτητα από τους εκπαιδευτικούς και την εκπαιδευτική διαδικασία. Ο μαθητής πιθανότατα αγνοεί τόσο την ύπαρξη όσο και την έννοια του αρχείου. Η έναρξη αυτής της σχέσης όσο επίσης το είδος, η ποιότητα και η ευδοκίμησή της εξαρτώνται από τον εκπαιδευτικό.

Θεωρώ ότι αν η σχέση αυτή δρομολογηθεί με γνώμονα τον ιστορικό γραμματισμό των μαθητών, την εξοικείωσή τους με τις ιστορικές πηγές και τη διδακτική αξιοποίηση του αρχείου εντός του προγράμματος σπουδών της Ιστορίας στη β/θμια εκπαίδευση, αν δηλαδή προτεραιότητα δοθεί στον γραμματισμό και όχι στο ίδιο το αρχείο, τότε η προσέγγιση δεν οδηγεί στο επιθυμητό αποτέλεσμα.

Η εξοικείωση των μαθητών με τις ιστορικές-αρχειακές πηγές και η ανάπτυξη της ικανότητάς τους να βλέπουν κριτικά και να θέτουν ερευνητικά ερωτήματα πάνω σε ένα ιστορικό τεκμήριο, είναι ως στόχος πολύ σημαντικά, όμως δεν οδηγούν αναγκαστικά στο αρχείο. Για την εξοικείωση άλλωστε με τις ιστορικές πηγές είναι καλύτερα να αξιοποιούνται δημοσιευμένες πηγές, κατά προτίμηση σχολιασμένες, και όχι αρχειακές στις οποίες, εκτός από τη δυσκολία της γλώσσας προστίθεται και εκείνη της γραφής. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση που το ενδιαφέρον για τα αρχειακά τεκμήρια σχετίζεται με τις εναλλακτικές μορφές αξιολόγησης μέσω της σύνταξης συνθετικών δημιουργικών εργασιών. Στην περίπτωση μάλιστα των εργασιών, θα μπορούσε

² Γι' αυτά βλ. την έκδοση *Διατάξεις και οδηγίες για την εκκαθάριση και αρχειοθέτηση των εγγράφων του ΥΠΕΠΘ*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1981.

να συγκροτηθεί ένα corpus ανά αντικείμενο με πλούσιες σε πληροφορία πηγές, ανάλογο με εκείνο που τυπώθηκε από τις εκδόσεις Ενάλιος το 2009, το οποίο αποτελεί πηγή για τη σύνθεση εργασιών εστιασμένων στις σχέσεις του χριστιανισμού με τον εθνικό κόσμο έως τον 6ο αιώνα³.

Η αξιοποίηση ενός αρχειακού τεκμηρίου, ως πηγής, προϋποθέτει μαθητές κατάλληλα προετοιμασμένους. Μπορεί η ιστορική μάθηση να μην έχει άλλες προϋποθέσεις πέραν της βούλησης του υποκειμένου, όμως η ιστορική έρευνα, και εδώ πρόκειται για ιστορική έρευνα σε μικρογραφία, προϋποθέτει δεξιότητες που πρέπει να αποκτηθούν. Κανένας μαθητής δεν είναι σήμερα προετοιμασμένος για να μελετήσει ένα έγγραφο και μάλιστα αρχειακό, ούτε στο περιβάλλον του σχολείου προβλέπεται διδακτικός χρόνος για τούτο. Όμως και αν ακόμη υποθέσουμε ότι η διδακτική αξιοποίηση ενός αρχειακού τεκμηρίου μπορεί να πραγματοποιηθεί, δεν θεμελιώνεται μια σχέση ανάμεσα στον μαθητή-μελετητή και στο αρχείο, όταν το τεκμήριο προσφέρεται αποσπασμένο από τον χώρο από τον οποίο φυλάσσεται. Το αρχείο παραμένει απόμακρο, ξένο και ο μαθητής έξω από τον χώρο του αρχείου και πιθανότατα δίχως καμιά εικόνα για την ίδια την προέλευση του τεκμηρίου που μελετά. Η διδακτική αξιοποίηση αρχειακού υλικού, με ταυτόχρονη γνωριμία του αρχείου από το οποίο προέρχεται, βελτιώνει τα πράγματα, καθώς φέρνει έμμεσα τους μαθητές σε επαφή με τον κόσμο των αρχείων, δίχως όμως πάλι να γεφυρώνεται το χάσμα ανάμεσα στα αρχεία και τους μελλοντικούς χρήστες.

Εστιάζοντας στο σχολικό αρχείο, που είναι το θέμα μας, τα πράγματα γίνονται δυσκολότερα, καθώς δεν υπάρχουν σημεία συνάντησης του σχολικού αρχείου με τα προγράμματα σπουδών στην Ιστορία της Β/θμιας εκπαίδευσης, Από τα σχολικά αρχεία δεν μπορούν να προκύψουν τεκμήρια τα οποία να εντάσσονται σε κάποια περίοδο της διδασκόμενης Ιστορίας επομένως είναι πρακτικά αδύνατο, με δεδομένο το περιεχόμενο του σχολικού αρχείου, αυτό να αξιοποιηθεί σε οποιαδήποτε τάξη Γυμνασίου ή Λυκείου, με εξαίρεση ίσως την τοπική Ιστορία, όπου αυτή διδάσκεται. Όμως ακόμη και αν υπήρχε κάποιο σημείο σύνδεσης, δεν υπάρχει ο αναγκαίος χρόνος για την ένταξη του αρχείου στη διδακτική διαδικασία, καθώς η γνωριμία των μαθητών με το αρχείο και η στοιχειώδης ερευνητική αξιοποίησή του δεν μπορούν να περιοριστούν σε δύο διδακτικές ώρες και μάλιστα με το άγχος του διδάσκοντα να καλύψει την προβλεπόμενη ύλη.

Θεωρώ ότι τη σχέση μαθητή και σχολικού αρχείου θα πρέπει να τη δούμε ανεξάρτητα από την όποια διδακτική αξιοποίηση του αρχείου και απαλλαγμένη από το, αδιάφορο για τις προσωπικές προτιμήσεις των μαθητών, πλαίσιο ενός υποχρεωτικού μαθήματος.

³ Α. Ντ. Λη, *Παγανιστές και χριστιανοί στην ύστερη αρχαιότητα. Ένα ανθολόγιο πηγών*, Αθήνα: Ενάλιος 2009.

Τα αρχεία, γενικά, είναι οι φορείς επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης του παρόντος με το παρελθόν, φορείς μνήμης για την πρόσβαση στην εμπειρία άλλων, πηγή κατανόησης της ταυτότητάς μας και της κοινωνίας μας⁴. Στα σχολικά αρχεία εξειδικεύονται τα παραπάνω και περιορίζονται στον ορίζοντα της εκπαιδευτικής κοινότητας ενός σχολείου διαχρονικά. Αν θεωρούμε ότι η σχέση των μαθητών με τα αρχεία αυτά είναι σημαντική, τότε οφείλουμε να τους τα γνωρίσουμε και επιπλέον να φροντίσουμε για την ανάπτυξη της αρχειακής τους συνείδησης, γνωρίζοντάς τους τη φύση των αρχείων, την αξία και τη χρησιμότητα της διαφύλαξής τους, και επιδιώκοντας την καλλιέργεια του σεβασμού απέναντι σε ό,τι μας κληροδότησε το παρελθόν, πάνω στο οποίο άλλωστε στηρίζεται το παρόν μας. Είναι προφανές ότι τούτα δεν επιτυγχάνονται με τη γνωριμία ή τη διδακτική αξιοποίηση ενός τεκμηρίου, αποσπασμένου από τον χώρο φύλαξης του, αλλά με τη γνωριμία σύνολου του χώρου όπου το τεκμήριο αυτό φυλάσσεται. Εδώ το σχολικό αρχείο αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα, καθώς ο στόχος αυτός μπορεί μεν να επιτευχθεί με την εκπαιδευτική επίσκεψη σε ένα οποιοδήποτε δημόσιο Αρχείο⁵, όμως έχει καλύτερα αποτελέσματα στον γνώριμο χώρο του σχολείου, με την αξιοποίηση ενός αρχείου το οποίο ως προς τη θεματική του είναι πλησιέστερα στα ενδιαφέροντα των μαθητών. Σίγουρα τα δημόσια Αρχεία φυλάσσουν πιο ενδιαφέρον ως προς τη θεματική του υλικό, και τα σχολικά αρχεία φαντάζουν στεγνά και με την πρώτη ματιά ίσως αδιάφορα, όμως η έως τώρα φύλαξή τους στον χώρο του σχολείου εξασφαλίζει στη γνωριμία των μαθητών με το αρχείο μεγαλύτερη διάρκεια, που αποτελεί βασικό παράγοντα για την εξοικείωση με τον χώρο και τα τεκμήρια.

Βασική προϋπόθεση για τη γνωριμία αυτή είναι η ελεύθερη επιλογή του μαθητών. Η πρόσκληση «γνωρίστε το αρχείο» απευθύνεται σε όλους, το αρχείο όμως είναι τελικά για τους λίγους εκείνους που ενδιαφέρονται.

Αναζητώντας τα όρια

Το 2013 μια ομάδα μαθητών/τριών αποτελούμενη από 20 μαθητές της Α' τάξης του Λυκείου επέλεξαν το θέμα που πρότεινα ως ερευνητική εργασία το οποίο είχε διατυπωθεί αρχικά ως: «Ψηφιοποίηση και ανάδειξη των αρχειακών τεκμηρίων του 3ου Γυμνασίου Αρρένων Αθηνών. Το βιβλίο πρακτικών της περιόδου 3 Ιουλίου 1940 – 26 Σεπτεμβρίου 1946». Για την πραγματοποίησή της τηρήθηκαν τα ακόλουθα βήματα:

⁴ Πρβλ. Χρήστος Ζαμπακόλας, «Παιδί, αρχειακή συνείδηση και εκπαιδευτική πολιτική. Σκέψεις και προοπτικές», στο *Παιδί και Πληροφορία. Αναζητήσεις ιστορίας, δικαίου, δεοντολογίας και πολιτισμού*, Επ. επιμέλεια Μαρία Κανελλοπούλου-Μπότη, Αθήνα 2018, σ. 357.

⁵ Για το έργο των ΓΑΚ στον τομέα αυτό βλ. Ζαμπακόλας, ό.π., σ. 357-358.

- Οι μαθητές μπήκαν στον χώρο όπου φυλάσσεται το αρχείο του 3ου Γυμνασίου.
- Περιεργάστηκαν τα κατάστιχα.
- Περιέγραψαν ορισμένα, ακολουθώντας ένα πρότυπο δελτίο, και δοκίμασαν να τα ταξινομήσουν.
- Ψηφιοποίησαν την πηγή τους.
- Ασκήθηκαν στην ανάγνωση.
- Γνώρισαν τα στοιχειώδη για τον τρόπο πραγματοποίησης μιας επιστημονικής έρευνας.
- Δημιούργησαν πίνακα περιεχομένων του βιβλίου.
- Εντόπισαν τις πράξεις οι οποίες είχαν ενδιαφέρον και άρχισαν να μεταγράφουν ή να αποδελτιώνουν το περιεχόμενο τους.
- Γνώρισαν το ιστορικό πλαίσιο και τα εκπαιδευτικά πράγματα πριν και κατά τη διάρκεια της Κατοχής.
- Οργάνωσαν θεματικά τα δελτία τους.
- Αναζήτησαν βιβλιογραφία και στοιχειωδώς την αποδελτίωσαν.
- Χωρίστηκαν σε ομάδες και συνέγραψαν τις ενότητες που είχαν αναλάβει.
- Τέλος συνέδεσαν τα τμήματα σε μια ενιαία εργασία με τον τίτλο «Όψεις της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στα χρόνια της Κατοχής. Μαρτυρίες από το Αρχείο του 3ου Γυμνασίου Αρρένων Αθηνών», την οποία παρουσίασαν με τη μορφή της ομαδικής ανακοίνωσης σε ημερίδα που διοργάνωσε το σχολείο την ίδια χρονιά⁶.

Το παραπάνω αποτελεί ένα παράδειγμα⁷ γνωριμίας και ταυτόχρονα ερευνητικής αξιοποίησης του σχολικού αρχείου, η οποία, ξεκινώντας από το όλο, το αρχείο ως δομή, επικεντρώθηκε σε ένα συγκεκριμένο, εκ των προτέρων επιλεγμένο, τμήμα του, το οποίο και αποτέλεσε αντικείμενο ιδιαίτερης μελέτης. Σε καμιά περίπτωση το παράδειγμα δεν αποτελεί στο σύνολό του διδακτική πρόταση. Είναι πολύ απαιτητικό για τους μαθητές, όχι τόσο γιατί ξεπερνά τις δυνατότητές τους, όσο γιατί δεν αποκτούν στο σχολείο τα ανα-

⁶ Η εργασία τυπώθηκε σε μικρό τόμο, διαθέσιμος σε ηλεκτρονική μορφή στη διεύθυνση: <http://2lyk-peir-athin.att.sch.gr/wp/wp-content/uploads/2014/02/opseis2013.pdf>.

Επίσης διαθέσιμα είναι και τα πρακτικά της ημερίδας που αφορούσε την εκπαίδευση στα χρόνια της Κατοχής, στην ακόλουθη ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://2lyk-peir-athin.att.sch.gr/wp/wp-content/uploads/2015/03/praktika-Hmeridas-2013.pdf>

⁷ Αναλυτική παρουσίαση του σχεδιασμού και της υλοποίησης βλ. στο Σπύρος Καρύδης, «Αξιοποιώντας τα σχολικά αρχεία. Μια πρόταση ερευνητικής εργασίας και η υλοποίησή της», *Τομές στην Ελληνική Εκπαίδευση. Τα χρόνια του Πολέμου και της Κατοχής, Πρακτικά Ημερίδας, 2ο Πρότυπο Πειραματικό Γενικό Λύκειο Αθηνών, Σάββατο 19 Οκτωβρίου 2013, Αθήνα 2015*, σ. 119-124. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://www.academia.edu/11741240/> και στα πρακτικά της ημερίδας, ό.π.

γκαία εφόδια για να το φέρουν σε πέρας. Οι «ερευνητικές», «δημιουργικές», «συνθετικές» εργασίες που απαιτούνται από τους μαθητές έχουν νομοθετηθεί δίχως να προβλέπεται παράλληλα και η εκμάθηση των βημάτων εκείνων που οδηγούν από τη συλλογή του υλικού στη συγγραφή μιας εργασίας. Δεν διδάσκονται, διότι πουθενά δεν προβλέπεται, στοιχειωδώς τη μεθοδολογία της επιστημονικής έρευνας, ώστε να αναπτύξουν την ικανότητα να αναζητούν, να επιλέγουν, να σκέφτονται, να κατανοούν, να διαβάζουν κριτικά, να αξιολογούν, να αιτιολογούν, να συνδυάζουν και να συνθέτουν. Δεν μυούνται στον τρόπο με τον οποίο αναζητείται και επιλέγεται η βιβλιογραφία, πώς καταγράφεται και αποδελτιώνεται η πληροφορία, και πώς στη συνέχεια προχωράμε στη σύνθεση.

Στο πλαίσιο ενός δίωρου ετήσιου μαθήματος, όπως ήταν κάποτε η Ερευνητική Εργασία, μπορούσε να ενταχθεί η γνωριμία με το αρχείο, η εισαγωγή των μαθητών στην αρχειακή έρευνα, αλλά και στοιχειωδώς η διδασκαλία της μεθοδολογίας της επιστημονικής έρευνας. Σήμερα όλα αυτά δεν χωράνε στο ωρολόγιο πρόγραμμα, γι' αυτό και επαναλαμβάνω το παραπάνω παράδειγμα δεν μπορεί να λειτουργήσει ως πρόταση που αποβλέπει στη γεφύρωση του χάσματος ανάμεσα στον μαθητή και το αρχείο και στη δημιουργική αξιοποίηση του τελευταίου.

Σήμερα ό,τι δεν είναι ενταγμένο στο πρόγραμμα σπουδών και στα μαθήματα που γεμίζουν το διδακτικό ωράριο, τίθεται μετά το κτύπημα του τελευταίου κουδουνιού, όπου αναπόφευκτα και ο χρόνος συρρικνώνεται και οι αντοχές των μαθητών είναι μειωμένες. Εκεί, στο «τέλος» της σχολικής μέρας, η επιλογή του ΠΣΠΑ να οργανώσει και να λειτουργήσει τα τελευταία έξι χρόνια αρχειακό όμιλο⁸, είναι υποδειγματική και αποτελεί παράδειγμα προς μίμηση, εφόσον βέβαια υπάρξει ενδιαφέρον από την πλευρά των μαθητών. Το επισημαίνω αυτό, διότι παρόλη την προβολή εκείνης της πρώτης αξιοποίησης του σχολικού αρχείου, όπως την περιέγραψα παραπάνω, στα επόμενα χρόνια στο 2ο Πρότυπο Λύκειο δεν κατέστη δυνατή η λειτουργία ομίλου ή προγράμματος γύρω από τα αρχεία και τις βιβλιοθήκες, έως τη φετινή χρονιά, κατά την οποία υπήρξε θετική ανταπόκριση, που οδήγησε σε μια δράση γύρω από το σχολικό αρχείο και την προϊστορία του σχολείου. Ιδανικό θα ήταν αν την αρχειακή ομάδα στελέχωναν μαθητές των τελευταίων τάξεων του λυκείου, που έχουν ωριμότητα και αυξημένη ικανότητα να θέτουν ερωτήματα. Η πραγματικότητα όμως μας προσγειώνει, καθώς αυτοί έχουν

⁸ Για το έργο του Πειραματικού Σχολείου του Πανεπιστημίου Αθηνών βλ. Νίκος Ανδριώτης – Γιώργος Δουλφής – Κατερίνα Κυριακού, «Προς ένα... Σχολ/Αρχείο: Συνοπτική παρουσίαση και απολογισμός δράσεων του Ομίλου Ιστορικού Αρχείου Πειραματικού Σχολείου Πανεπιστημίου Αθηνών», *Folio. Περιοδική έκδοση της Ελληνικής Αρχειακής Εταιρείας* 1 (2020), 28-31.

εστιάζει την προσοχή τους στη μεγάλη έξοδο και στις εισαγωγικές εξετάσεις. Μένει η Α΄ τάξη και οι τάξεις του Γυμνασίου οι οποίες, όπως διαπιστώσαμε, αποτελούν και τον κύριο κορμό του Ομίλου στο ΠΣΠΑ.

Σε έναν όμιλο ή πρόγραμμα ή έστω δράση με θέμα το σχολικό αρχείο, οι στόχοι είναι δύο: να επιτύχουμε τη γνωριμία των μαθητών με το αρχείο γενικά και το διαθέσιμο σχολικό αρχείο ειδικότερα και να δώσουμε ερεθίσματα για την ανάπτυξη της αρχειακής τους συνείδησης. Όλα αυτά νομίζω ότι επιτυγχάνονται όταν οι μαθητές:

- Μπούν στον χώρο όπου αποθηκεύεται η μνήμη και εξοικειωθούν μ' αυτόν.
- Μυρίσουν το άρωμα του αρχείου.
- Αγγίζουν το αρχειακό υλικό στη φυσική του μορφή.
- Ξεφυλλίσουν βιβλία, κατάστιχα και έγγραφα, παρόλο τον κίνδυνο της φθοράς.
- Δοκιμάσουν να διαβάσουν και νιώσουν τη χαρά της προσπέλασης σε μια γραφή που με την πρώτη ματιά ήταν ακατανόητη.
- Κατανοήσουν τη σημασία του υλικού αυτού στην ιστορική γνώση, αναγνωρίσουν τη μοναδικότητά του και την ιδιαίτερη προσοχή που χρειάζεται στη διαχείρισή του.
- Ευαισθητοποιηθούν στον τρόπο διαχείρισης των προσωπικών δεδομένων και κατανοήσουν ότι στο αρχείο δεν βρίσκει κανείς τον εαυτό του, αλλά κυρίως σπαράγματα από τις ζωές των άλλων, πτυχές που εκείνοι ίσως θα ήθελαν να μην γνώριζε ποτέ κανείς.
- Εξοικειωθούν με τις βασικές αρχειονομικές έννοιες: του αρχείου, του εγγράφου, του καταστίχου, του φακέλου, του αρχειοστασίου.
- Γνωρίσουν τον τρόπο συγκρότησης των αρχείων και τη σημασία που έχει η γνώση της δομής του για τη διερεύνησή του. Η άγνοια της δομής, του τρόπου συγκρότησης και των επιμέρους υποσειρών ενός αρχείου στερεί από τον ερευνητή τη δυνατότητα να πλοηγηθεί στο υλικό και να εντοπίσει αυτό που ψάχνει, το οποίο είναι πάντα ένα μικρό ή μεγάλο μέρος του αρχειακού υλικού.
- Γνωρίσουν στοιχειωδώς τους κανόνες ταξινόμησης και διαφύλαξης.
- Προβληματιστούν για την κατάσταση του υλικού και τη σημασία που έχει η συντήρησή του.
- Γνωρίσουν την ποικιλία των ειδικότητων που καλούνται να συνεργαστούν για να είναι το υλικό προσβάσιμο στους ερευνητές, στο πλαίσιο ενός αρχειακά προσανατολισμένου επαγγελματικού προσανατολισμού⁹.
- Πραγματοποιήσουν, αφού εξασκηθούν στοιχειωδώς στα εργαλεία εκείνα που είναι αναγκαία για την πρόσβαση στο αρχειακό υλικό, την παλαιο-

⁹ Πρβλ. την προσπάθεια της κεντρικής υπηρεσίας των ΓΑΚ να γνωρίσουν τα παιδιά τη συντήρηση του αρχειακού υλικού (Ζαμπακόλας, ό.π., σ. 358).

γραφία και τη χρονολογία, μια στοιχειώδη αρχειακή έρευνα, με τη μελέτη και αποδελτίωση μιας πηγής.

- Αναλάβουν πρωτοβουλίες για τον εμπλουτισμό του σχολικού αρχείου με νέο υλικό.

Τον τρόπο θα τον βρει ο εκπαιδευτικός. Ο παραπάνω κατάλογος στόχων και δράσεων είναι καθαρά ενδεικτικός. Ο υπεύθυνος εκπαιδευτικός μπορεί να κατευθύνει την ομάδα του ανάλογα με τις δικές του δυνατότητες και τα ειδικότερα ενδιαφέροντα εστιάζοντας σε κάποια σημεία ή εμπλουτίζοντας τις δραστηριότητες με νέες. Δεν θα ήταν άκαιρο πάντως αν ανάμεσα στα θέματα συζήτησης προσθέτονταν και οι μεγάλες αρχειακές σιωπές, αποτέλεσμα τυχαίων παραγόντων αλλά και ανθρωπίνων παρεμβάσεων, ελλείψεων ή συνειδητών αποκλεισμών και απορρίψεων αρχείων και αρχειακού υλικού.

Απώτερος στόχος της γνωριμίας με το σχολικό αρχείο είναι η γεφύρωση της απόστασης ανάμεσα στα αρχεία και τους μελλοντικούς μελετητές τους, κυρίως όμως η ανάπτυξη της αρχειακής συνείδησης των μαθητών ώστε φεύγοντας από το σχολείο όχι μόνο να γνωρίζουν «γιατί δεν πρέπει να πετάξουμε τα χαρτιά του παππού» (τουλάχιστον όχι όλα), αλλά και πού θα μπορούσαν να καταλήξουν αυτά, μια γνώση που μπορεί σε εθνικό επίπεδο να διασώσει εκείνα τα «παλιά χαρτιά» από την καταστροφή¹⁰.

Επιστροφή στην πραγματικότητα

Όσα εκτέθηκαν προϋποθέτουν την ύπαρξη σχολικού αρχείου και τη φύλαξη του αρχείου αυτού στον χώρο του σχολείου. Οι ιδιαιτερότητες όμως και η κατάσταση του αρχειακού υλικού που φιλοδοξούμε να αξιοποιήσουμε, μάλλον μειώνουν τον αρχικό ενθουσιασμό και μας επαναφέρουν στην πραγματικότητα όπως σήμερα βιώνεται στα δημόσια σχολεία.

Η προσπάθειά μας προϋποθέτει την ύπαρξη αρχείου σε υλική μορφή στον χώρο του σχολείου, ενώ την ίδια στιγμή ο περί Αρχείων νόμος ορίζει ρητά ότι τα ανενεργά αρχεία των υπηρεσιών του Δημοσίου, επομένως και των σχολείων, περνούν υποχρεωτικά στα ΓΑΚ¹¹. Στα σχολεία λοιπόν υπάρχουν αρχεία επειδή οι μόνιμα υποστελεχωμένες υπηρεσίες των ΓΑΚ, αρμόδιες για την αξιολόγηση και τη συγκέντρωση του αρχειακού υλικού των υπηρεσιών του Δημοσίου, αδυνατούν να εφαρμόσουν το νόμο. Επομένως συζητάμε για την αξιοποίηση ενός υλικού, το οποίο φυλάσσεται στα σχολεία «άχρι καιρού», έως ότου δηλαδή το πάρουν τα ΓΑΚ, και αναζητούμε τρόπους για να φέρουμε τους μαθητές σε επαφή με το σχολικό Αρχείο, το οποίο κατά τον νόμο δεν θα έπρεπε να βρίσκεται στον χώρο όπου αυτοί εκπαιδεύονται.

¹⁰ Οι εκφράσεις από το παραπεμπόμενο άρθρο του Χρήστου Ζαμπακόλα.

¹¹ Νόμος 4610 (ΦΕΚ 70Α/7.5.2019), άρθρο 161.

Θεωρώ ότι τα σχολικά αρχεία πρέπει να παραμένουν στα σχολεία, ακόμη και αν συσσωρεύονται δυσκολίες που αφορούν τη συντήρηση και την προσβασιμότητά τους, καθώς δίνουν την ευκαιρία στους μαθητές, που ενδιαφέρονται για την ιστορία και την ιστορική έρευνα, να γνωρίσουν τον κόσμο των αρχείων. Η χρήση ψηφιακών αντιγράφων, η οποία θα μπορούσε να προταθεί εναλλακτικά, δεν βοηθά. Η συσσωρευμένη έως τώρα εμπειρία δείχνει ότι οι μαθητές έρχονται κοντά στο αρχειακό υλικό, αγγίζοντάς το, και όχι κλικάροντας στην οθόνη του υπολογιστή. Αντίστροφα, η δημιουργία ψηφιακών αντιγράφων και η κατάθεσή τους στα ΓΑΚ μπορεί να καλύψει τόσο την ανάγκη διατήρησης όσο και την ελεύθερη πρόσβαση της ερευνητικής κοινότητας.

Η αξιοποίηση των σχολικών αρχείων προϋποθέτει όμως αρχεία στοιχειωδώς ταξινομημένα, φυλαγμένα σε χώρο ασφαλή και την ύπαρξη υπεύθυνου για τη φροντίδα τους. Σήμερα, σε κανένα σχολείο δεν υπάρχει υπεύθυνος αρχείου και όπου ίσως υπάρχει δεν είναι εκπαιδευμένος. Επίσης τα περισσότερα αρχεία είναι αταξινόμητα και φυλαγμένα σε χώρους ακατάλληλους. Η πρόσβαση επομένως σε αυτά και η αξιοποίηση του υλικού τους εγκυμονεί κινδύνους για το ίδιο το υλικό.

Θα ήταν, λοιπόν, καλύτερα έως ότου ταξινομηθούν και εκκαθαριστούν, να μεταθέταμε στο μέλλον την ανάπτυξη της αρχειακής συνείδησης των μαθητών μας μέσω των σχολικών αρχείων και να φροντίζαμε για την ασφάλειά τους αποκλείοντας την πρόσβαση σε όσους δεν είναι εξοικειωμένοι με τα αρχεία, και αποφεύγοντας τη χρήση αταξινόμητου υλικού. Ταυτόχρονα, καλό θα ήταν να εστιάσουμε στον εκπαιδευτικό και στην επιμόρφωσή του. Τα ΓΑΚ, πέρα από τα προγράμματα που φιλοδοξούν να φέρουν κοντά τους μαθητές με τα αρχειακά τεκμήρια, ως προσανατολιστούν και στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών ώστε κάθε σχολική μονάδα να διαθέτει προσωπικό ικανό στην ταξινόμηση, διαχείριση και εκκαθάριση των αρχείων, και να αποτελεί τον μόνιμο σύνδεσμο του σχολείου με τα ΓΑΚ¹².

Ένα ταξινομημένο αρχείο, μόνιμα συνδεδεμένο με τον φορέα που το παρήγαγε, και ένας υπεύθυνος ανά σχολείο αποτελούν τις αναγκαίες, κατά την ταπεινή μου γνώμη, προϋποθέσεις για να προσφέρουμε στους μαθητές μας την ευκαιρία να αποκτήσουν την εμπειρία του αρχείου και να αναπτύξουν την αρχειακή τους συνείδηση.

¹² Ο νόμος ορίζει την ύπαρξη υπαλλήλου συνδέσμου υπηρεσιών και ΓΑΚ (Νόμος 4610, άρθρο 193) υπεύθυνοι για την εκκαθάριση των αρχείων, δεν ορίζει όμως τίποτε για την επιμόρφωση του υπαλλήλου αυτού. Ενδιαφέρουσα είναι η μελέτη της Ειρήνης Τζοβλά με τίτλο *Σχολικά αρχεία και εκπαιδευτικοί*, Αθήνα: Spin 2020, η οποία επικεντρώνεται στη διαχείριση και την αξιοποίηση των σχολικών αρχείων, στην αναγκαιότητα επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών, στο νομικό πλαίσιο και στη σημασία της εκκαθάρισης των αρχείων.